

EESTI KONJUNKTUURIINSTITUUT

ESTONIAN INSTITUTE
OF ECONOMIC RESEARCH

Rävala 6 19080 Tallinn Estonia tel 668 1242 fax 668 1240 e-mail eki@ki.ee

**Illegaalse alkoholi
tarbimine ja kaubandus Eestis
(elanike hinnangute alusel)**

Tallinn
Aprill 2007

Aruande koostaja: Evelin Ahermaa

Eesti Konjunkturiinstituut

Rävala 6 19080 Tallinn

tel 668 1242

e-mail: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Copyright © Eesti Konjunkturiinstituut

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Legaalse alkoholi eelistamine	4
2. Elanike eksperthinnangud alkoholi illegaalse kaubanduse kohta	6
3. Illegaalse alkoholi isiklik tarbimine	9
3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavus	9
3.2. Illegaalse alkoholi hinnad.....	11
3.3. Illegaalse alkoholi tarbimine	12
3.4. Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramise meetodid.....	15
4. Illegaalse alkoholi osakaal kange alkoholi turul	17
Kokkuvõte	19
Lisad	
Lisa 1. Küsitlustulemuste protsentjaotused.....	20
Lisa 2. Küsitlustulemuste protsentjaotused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes.....	23
Lisa 2.1. Illegaalse alkoholi ostmine 2006. aastal.....	23
Lisa 2.2. Pidevalt tegutseva illegaalse alkoholi müügikoha/ müüja teadmine.....	24
Lisa 3. Küsitletud kogumi iseloomustus	25

SISSEJUHATUS

Eesti alkoholiturul on aastaid olnud probleemiks illegaalse alkoholi müük ja tarbimine. Salakaubandus mõjutab negatiivselt ettevõtluskeskkonda, vähendab riigi maksutulu ning illegaalse alkoholi tarbimine võib kujutada ohtu tarbijate tervisele. Illegaalse alkoholi kaubanduse ning tarbimise leviku ja trendide uurimine ja hindamine võimaldab probleemi teadvustada, kaardistada ning efektiivsemalt teostada meetmeid selle vähendamiseks (järelvalve, tervishoiu, maksustamise jne alal).

Eesti Konjunkturiinstituut (EKI) alustas illegaalse alkoholituru uuringutega 1998. aastal. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel on antud töö raames uuritud alkoholi illegaalse kaubanduse problemaatikat. Töö eesmärgiks on välja selgitada illegaalse alkoholi osakaal viina kogukaubanduses ning illegaalse kaubanduse poolt riigile tekitatud eeldatav maksutulukaotus.

Illegaalse alkoholina on töös käsitletud alkoholi, mille ostmisel ja tarbimisel elanik teadis, et see oli müüdud seadusevastaselt ning sellelt polnud makstud nõutavaid riigimakse. Uuringus ei kajastu alkoholi illegaalne kaubandus, milles tarbija on osalenud enda teadmata.

Töö on jaotatud neljaks peatükiks:

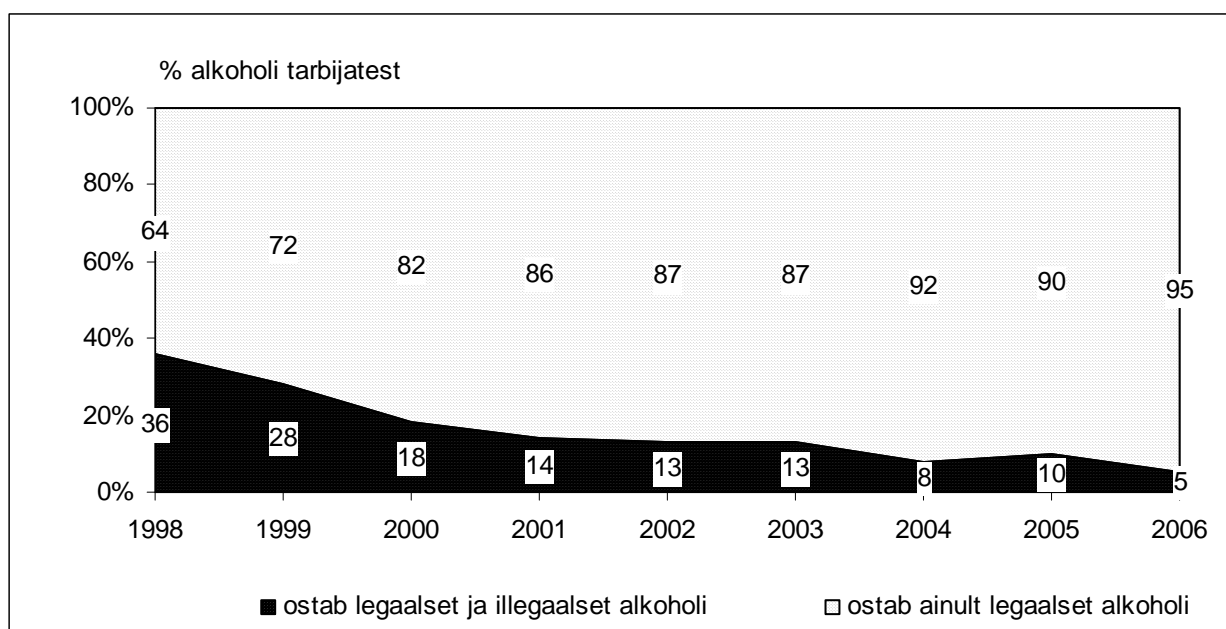
1. ülevaade legaalse alkoholi eelistamisest;
2. küsitletute ekspertarvamused alkoholi illegaalse kaubanduse kohta;
3. illegaalse alkoholi tarbijate isiklikud kokkupuuted salaalkoholiga;
4. koondülevaade illegaalse alkoholi osakaalust kange alkoholi (viina) turul ning hinnang riigi maksutulukaotusele.

Analüüsi tulemused kajastavad 2006. aasta olukorda ning muutusi perioodil 1998-2006.

1. LEGAALSE ALKOHOLI EELISTAMINE

Alkoholi tarbimisel on elanikel erinevaid valikuid ning sellest tulenevalt on ka eelistused erinevad. Tarbimisharjumused hõlmavad jookide eelistusi, tarbimissagedusi ja -koguseid, tarbimiskohti jne, kuid lisaks ka legaalse ja illegaalse alkoholi vahel valiku tegemist. Antud peatükis on esitatud ülevaade, kui palju alkoholi tarbijaid eelistab osta legaalselt alkoholi ning kuidas on nende eelistused kujunenud. Siinkohal on keskendutud vaid legaalse alkoholi eelistajate hinnangutele, illegaalse alkoholi ostmise põhjuseid on käsitletud alapeatükis 3.3.

Peamiselt eelistavad Eesti elanikud osta legaalselt alkoholi, seejuures on 1990ndate lõpuga võrreldes legaalselt alkoholi eelistavate tarbijate osakaal pidevalt tõusnud. Jooniselt 1.1 on näha, et kui 1990ndate lõpus ostis 1/3 alkoholi tarbijatest¹ lisaks legaalsele ka illegaalselt alkoholi, siis 2006. aastal oli illegaalse alkoholi ostjaid vaid 5%, ülejäänud tarbijad eelistasid osta ainult legaalseid tooteid. Sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes saab välja tuua erinevused sissetulekute ning regiooni järgi. Madalama sissetulekuga elanike hulgas on vaid legaalselt alkoholi ostvate alkoholi tarbijate osakaal madalam ning piirkondlikult on legaalselt alkoholi eelistavaid inimesi kõige vähem Kirde-Eesti alkoholi tarbijate seas (täiendavalt vt lisa 2.1).

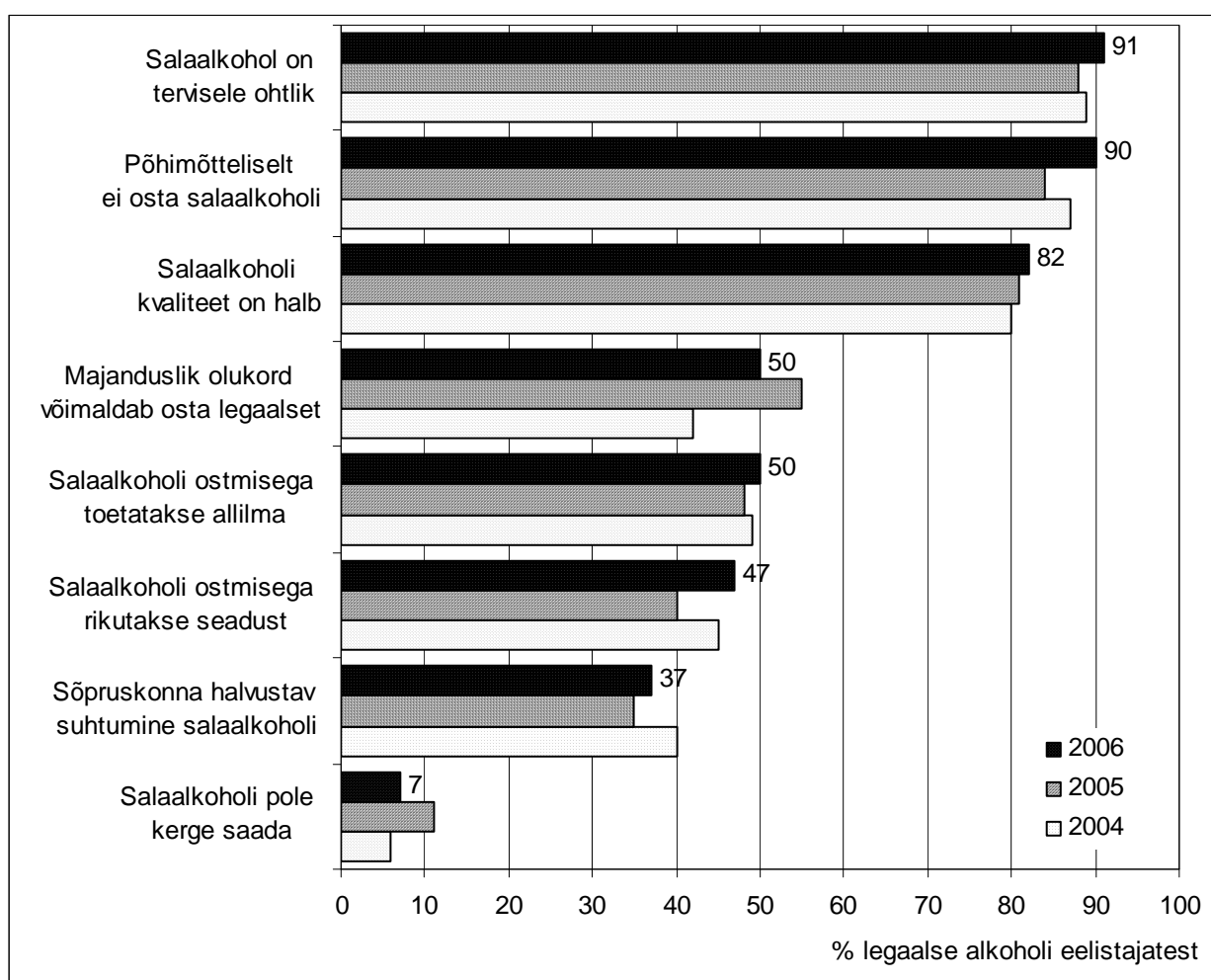

Joonis 1.1. Legaalse ja illegaalse alkoholi vahel valiku tegemine

¹ Alkoholi tarbib 83% Eesti täiskasvanud elanikkonnast.

Allikas: Alkoholi tarbimine ja alkoholipoliitika (elanike hinnangute alusel.). Tallinn: EKI, 2007. lk 4.

Legaalset alkoholi eelistavad tarbijad peamiselt seetõttu, et illegaalset alkoholi peetakse tervisele ohtlikuks, põhimõtteliselt ostetakse vaid seaduslikke tooteid ning ei tulda selle pealegi, et osta salakaupa, samuti hinnatakse illegaalse alkoholi kvaliteeti kehvaks. Perioodil 2004-2006 on nimetatud põhjused püsinud põhjuste pingerea eesotsas (vt joonis 2.1). Pooled legaalse alkoholi eelistajad märkisid põhjustena ka seda, et nende majanduslik olukord võimaldab osta legaalset alkoholi ning nad ei soovi toetada illegaalse alkoholi ostmisega seadusevastast tegevust. Mõnevõrra vähem märgiti legaalse alkoholi ostmise ajendina, et sõpruskond suhtuks illegaalse alkoholi tarbimisse halvustavalt. Salaalkoholi rasket kättesaadavust märkis 2006. aastal vaid 7% legaalse alkoholi eelistajatest, seega ei ole illegaalse alkoholi kättesaadavus olnud nende jaoks oluliseks legaalse alkoholi eelistamise mõjuriks.

Joonis 1.2. Legaalse alkoholi eelistamise põhjused

2. ELANIKE EKSPERTHINNANGUD ALKOHOLI ILLEGAALSE KAUBANDUSE KOHTA

Varimajanduse nähtuste uurimisel on võimalik kasutada elanikke kui eksperte, st kasutada nende hinnanguid uuritava probleemi kohta, tähelepanekuid ühiskonnas aset leidvate antud valdkonna muutuste kohta. Elanike eksperthinnangud baseeruvad igapäevasest elust kogunenud informatsioonil ning on üheks võimaluseks illegaalse alkoholi leviku hindamisel ja selle osakaalu määramisel kangete alkoholsete jookide (viina) üldises tarbimises. Viimase osas seetõttu, et illegaalselt müüakse eelkõige kanget alkoholi – viina, puskarit, piiritust. Järgnevalt on analüüsitud elanike hinnanguid illegaalse alkoholi ostjate, tarbimise, vastavate müügi- ning infokanalite osas.

Elanike varimajanduse kohta antud hinnangud põhinevad informatsioonil, mida on saadud erinevatest allikatest. Ühelt poolt on elanikel isiklike kokkupuuteid alkoholi illegaalse kaubandusega, teiselt poolt saadakse andmeid teisestest infoallikatest nagu näiteks meedia või tutvusring. Küsitlustulemused näitasid, et kõige rohkem on inimeste hinnanguid mõjutanud ja kujundanud sugulaste, sõprade ning tuttavate käest kuulud informatsioon. Tabelis 2.1 toodud andmetest järeldub, et ligi pooltele vastanutele oli infoallikaks enda tutvusring, kuid peaaegu sama palju vastanuid nimetas ka meediakanaleid (TV, raadio, ajalehed, ajakirjad, Internet). Enda kogemus on olnud infoallikaks tunduvalt vähesemal määral, seda märkisid inimesed, kes olid ise illegaalset alkoholi ostnud või selle müümist pealt näinud.

Tabel 2.1. Elanike infoallikad alkoholi illegaalse kaubanduse kohta
(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

	2004	2005	2006
Sugulased, sõbrad, tuttavad	43	46	48
Meedia	35	48	46
Oma kogemus	12	9	14
Ei oska öelda	21	14	12

Sarnaselt varasematele aastatele märkisid infoallikatena enda tutvusringi ja isiklikku kogemust piirkondlikult kõige enam Kirde-Eesti inimesed ning meediat tallinlased. Meedia on olnud keskmisest enam arvamus kujundajaks ka kõrgharidusega, kõrgema sissetulekuga, nooremate elanike ning eestlaste puhul; seevastu tutvusringi kaudu on infot saanud eelkõige madalama hariduse ning sissetulekuga inimesed ja mitte-eestlased.

Enda tuttavate seas teadis illegaalse alkoholi ostjaid olevat iga neljas vastanu, peamiselt teati mõnda ostjat, mitte paljusid (vt tabel 2.2). Regionaalselt teavad oma tuttavate seas salaalkoholi ostjaid olevat enim Kirde-Eesti inimesed (paljusid illegaalse alkoholi ostjaid teab 16% ning mõnesid 36% Kirde-Eesti elanikest). Sellele viitasid ka eelnevalt toodud andmed selle kohta, kust Eesti elanikud alkoholi illegaalse kaubandusega seotud informatsiooni saavad. Kui võrrelda omavahel viimaste aastate küsitlustulemusi, siis saab öelda, et salaalkoholi ostjate tundmine liigub langustrendil, millest võiks järeldada, et kui inimesed teavad üha vähem illegaalse alkoholi ostjaid, siis on selle ostmise ja tarbimine vähenenud. Kas sellist järeldust saab teha, näitab illegaalse alkoholi tarbijate endi hinnangute analüüs, mis on toodud 3. peatükis.

Tabel 2.2. Illegaalse alkoholi ostjate teadmine (% vastanutest)

	2004	2005	2006
Teab paljusid	9	10	4
Teab mõnesid	27	31	23
Ei tea kedagi	49	47	62
Ei oska öelda	15	12	11
Kokku	100	100	100

Illegaalse alkoholi ostjate tundmise kõrval küsiti elanikelt ka seda, kas nad teavad salaalkoholi müügikohti. Tulemustest selgus, et iga viies Eesti elanik teab mõnda regulaarselt tegutsevat salaalkoholi müügikohta või müüjat ning kõige kõrgem näitaja oli Kirde-Eestis, mille elanikest märkis küsitlusel 44%, et omab sellist infot (täiendavalt vt lisa 2.2). Kui võrrelda 2006. aasta tulemusi varaasemate aastatega, siis järeldub, et neid inimesi, kes on kursis pidevalt tegutsevate müügikohtade asukohtadega või müüjatega, on vähemaks jäänud.

Tabel 2.3. Illegaalse alkoholi müügikoha/müüja teadmine (% vastanutest)

	2004	2005	2006
Teab	26	26	20
Ei tea	74	74	80
Kokku	100	100	100

Elanike eksperthinnangu järgi on levinuimaks illegaalse alkoholi müügikohaks jätkuvalt müüja kodu, seda märkis 2/3 vastanutest (2005. a märkis 67% vastanutest, 2004. a 68%, 2001. a 64%). Kolmandiku vastanute hinnangul müüakse illegaalset alkoholi käest kätte tänaval ning neljandik vastanutest nimetas müügikohana turgu. Müügikohtade pingerea lõppu jäid kauplused/kioskid ning baarid/restoranid, mida nimetas vastavalt 11% ja 6% vastanutest.

Alkoholsetest jookidest on elanike hinnangul salakaubanduses kõige rohkem levinud viin, teisel kohal on puskar ning kolmandal piiritus (alapeatükk 3.3 kajastab illegaalse alkoholi ostjate eelistusi). Müügistruktuuri kohta antud hinnangud olid mõnevõrra erinevad aastatel 1999-2000, kui piirituse osatähtsust peeti puskari omast suuremaks.

Elanike arvamus selle kohta, kui palju moodustab illegaalne alkohol üldisest kange alkoholi tarbimisest, on esitatud tabelis 2.4. Pikema perioodi kohta saab järeldada, et illegaalse alkoholi tarbimine on elanike hinnangul vähenenud. Kui 1999. aastal hinnati illegaalse alkoholi osakaaluks üldises kange alkoholi tarbimises (peamiselt viina tarbimises) keskmiselt 44%, siis 2005. ja 2006. aastal 32%. Salaalkoholi osakaalu hindasid keskmisest kõrgemaks Kirde-Eesti elanikud ning madalama sissetuleku ja haridusega inimesed.

Tabel 2.4. Illegaalse alkoholi tarbimise osakaal üldises kangete alkoholsete jookide tarbimises (elanike eksperthinnangute keskmine)

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
44%	43%	41%	36%	32%	34%	32%	32%

Siinkohal oli analüüsitud eksperthinnanguid, mis kajastasid elanike üldiseid arvamusi alkoholi illegaalse kaubanduse kohta. Järgnevalt on 3. peatükis analüüsitud illegaalset turgu nende inimeste hinnangute alusel, kes ise salaalkoholi ostavad ning tarbivad.

3. ILLEGAALSE ALKOHOLI ISIKLIK TARBIMINE

Ekspert hinnangute avaldamise võimaluse kõrval hõlmas küsitlus ka küsimusi elanike isiklike kokkupuudete kohta illegaalse alkoholiga. Viimased võimaldavad teha järeldusi elanike enesehinnangu kohta oma tarbimiskäitumise osas ja analüüsida teisest aspektist lähtuvalt illegaalse alkoholiga seonduvat.

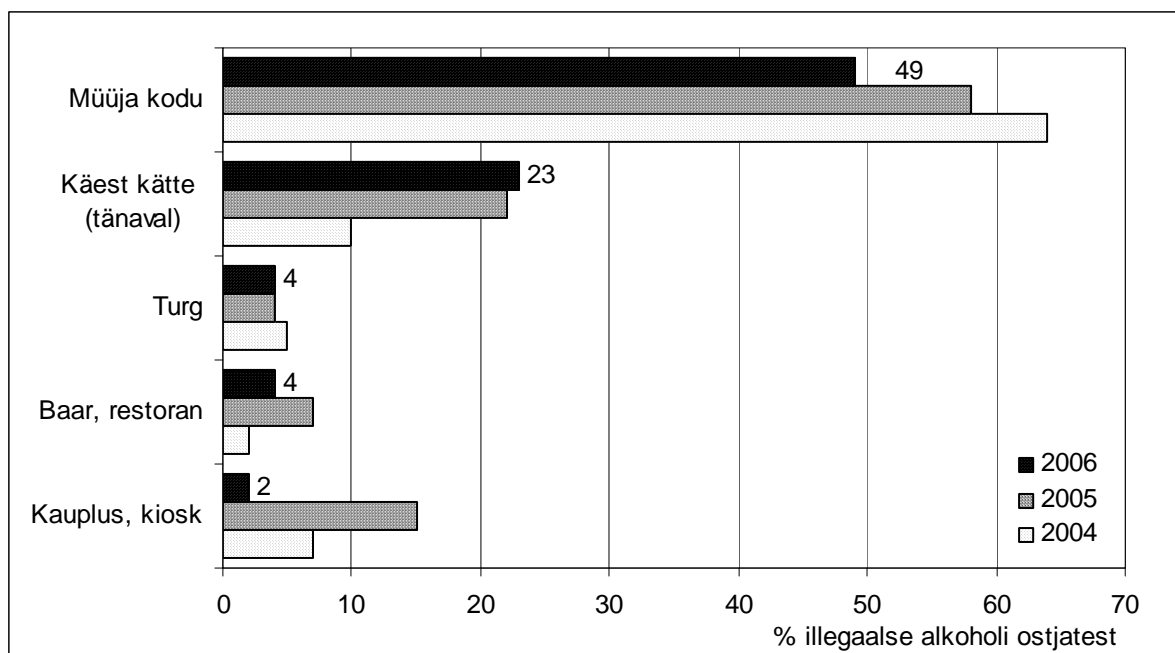
3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavus

Kauba kättesaadavus on selle ostmise ning tarbimise üheks mõjuriks. Kui tarbija soovib osta illegaalset alkoholi, siis kerge kättesaadavuse korral on tõenäosus suurem, et ost ka tegelikult sooritatakse. Küsitlusel uuriti illegaalse alkoholi ostjate käest, kuidas on kättesaadavus nende endi jaoks muutunud. Tulemused näitasid, et valdava osa illegaalse alkoholi ostjate jaoks jäi salaalkoholi kättesaadavus 2006. aastal samaks, ülejäänutele muutus see pigem raskemaks kui kergemaks (vt tabel 3.1). Kõige rohkem adusid illegaalse alkoholi tarbijad kättesaadavuse raskemaks muutumist 2001. aastal ehk peale Eestis aset leidnud ulatuslikku metanoolimürgitust. Järelevalveorganite poolt teostatavat kontrolli oli siis oluliselt tõhustatud, mis avaldas mõju ka illegaalse alkoholi kättesaadavusele.

Tabel 3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavuse muutumine (% illegaalse alkoholi ostjatest)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Muutus kergemaks	10	12	11	14	10	10	12	14	4
Jäi samaks	59	47	51	42	52	68	61	58	73
Muutus raskemaks	15	13	18	32	19	14	5	12	13
Ei oska öelda	16	28	20	12	19	8	22	16	10
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Eelnevalt 2. peatükis käsitletud illegaalse alkoholi müügikohtade ekspert hinnangute kõrval on joonisel 3.1 esitatud illegaalse alkoholi ostjate endi poolt märgitud ostukohad ning tabelis 3.2 on toodud tulemused pikema aegrea kohta. Seejuures võis vastaja märkida mitu kohta, kust ta tavaliselt illegaalset alkoholi ostab.

Joonis 3.1. Illegaalse alkoholi ostukohad

Tabel 3.2. Illegaalse alkoholi ostukohad (% illegaalse alkoholi ostjatest)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Müüja kodu	63	46	56	56	52	55	64	58	49
Käest kätte (tänaval)	5	10	4	17	20	18	10	22	23
Kauplus, kiosk, baar, restoran	20	17	6	17	15	8	9	22	6
Turg	12	15	17	12	11	13	5	4	4
Mujal	0	12	10	5	11	6	14	5	8

Ehkki illegaalse alkoholi ostukohtade pingereas on kogu aeg olnud esikohal müüja kodu, siis 2005. ja 2006. aastal on selle osatähtsus vähenenud ning tõusutendentsi on näidanud käest kätte tänavamüük. 2006. aastal ostis illegaalset alkoholi müüja juurest kodust iga teine (eelkõige maa-asulates) ning käest kätte tänaval peaaegu iga neljas illegaalse alkoholi ostja. 2006. aastal liikus langustrendil ka salaalkoholi müük kauplustes, kioskites. Kui võrrelda olukorda 1990ndate lõpuga, siis suurimateks erinevusteks on, et tänavamüük on tänapäeval populaarsem ning müük turgudel on peaaegu kadunud.

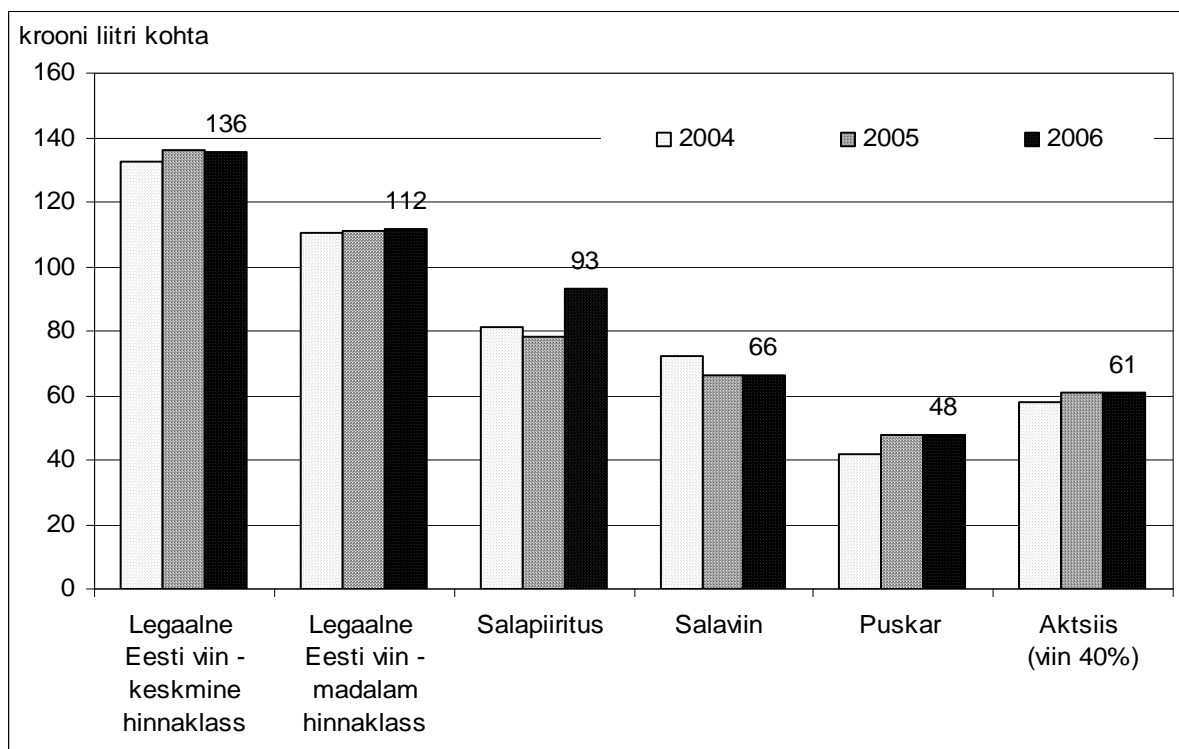
3.2. Illegaalse alkoholi hinnad

Hind on tarbija jaoks ostuotsuse tegemisel oluliseks kriteeriumiks ning järgnevalt on analüüsitud, millised hinnaerinevused on legaalsel ja illegaalsel alkoholil, et välja selgitada hinnaelised. Kuna alkohoolsed joogid on tooted, millelt tuleb tasuda aktsiisimaks, siis mõjutab alkoholi hinnakujundust olulisel määral aktsiisipoliitika ning maksudest tulenevalt on legaalse alkoholi hinnatase kõrgem kui illegaalsel. Viimane kange alkoholi aktsiisimäär² muutus leidis aset 1. jaanuaril 2005. aastal, mil maksumäär tõusis 5%. Enne seda püsis aktsiisimäär muutumatuna kuus aastat.

EKI on läbi viinud legaalse alkoholi hinnavaatlusi ning uurinud illegaalse alkoholi hindu eri liikide lõikes (vt joonis 3.2, hinnad on antud perioodi kohta oktoober-november). Legaalse alkoholi puhul on vaatluse alla võetud keskmise ja madalama hinnaklassi kodumaine viin. Illegaalse alkoholi hindu on võimaldanud uurida tarbijaküsitlus, kus illegaalse alkoholi ostjad märkisid ära hinnad, millega nad salaalkoholi ise ostsid.

2006. aasta tarbijaküsitluse tulemused olid alljärgnevad:

- Salaviin (1 liiter): keskmine hind 66 krooni.
- Salapiiritus (1 liiter): keskmine hind 93 krooni.
- Puskar (1 liiter): keskmine hind 48 krooni.

Joonis 3.2. Alkohoolsete jookide keskmised hinnad

² Alkoholi aktsiisiga maksustamist, sh maksumärgistamist reguleerib *Alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiisi seadus*.

Viina hinnad püsisid 2006. aastal 2005. aasta tasemel, seega sarnaselt 2005. aastale oli ka 2006. aastal legaalne madalama hinnaklassi Eesti viin 1,7 korda kallim kui illegaalne viin. Keskmise ja madalama hinnaklassi legaalse viina omavaheline hinnaerinevus oli 24 krooni. Puskari hind jäi 2006. aastal samuti samaks, kuid 15 krooni võrra tõusis illegaalse piirituse liitri hind. Lisaks saab märkida, et kui enne 2002. aastat ületas viinaliitrit makstav aktsiis illegaalse viina hinna, siis alates 2002. aastast on salaviina hind olnud kõrgem kui samalt koguselt ettenähtud aktsiisimaksu summa.

Kange alkoholi maksustamisel on uuenduseks 2006. aasta 1. juulist käivitatud maksumärgistamise süsteem. Alkoholi müügi pakendile kinnitatud maksumärk annab tarbijale teada, et antud toote näol on tegemist legaalse kaubaga, lisaks on tarbijal endal võimalik kontrollida maksumärgi õigsust ja vastavust tootega Maksu- ja Tolliameti kodulehel elektroonse päringuga või lühisõnumi päringuga. Küsitlusel uuriti elanikelt, kuivõrd nad jälgivad kange alkoholi ostmisel maksumärke ning kas see on nende jaoks tähtis. Tulemustest nähtus, et 78% kange alkoholi ostjatest jälgib maksumärgi olemasolu alkoholi müügi pakendil, kuna see on nende jaoks oluline. 22% kange alkoholi ostjatest ei pea seda oluliseks ning seega ei huvitu ka maksumärgi olemasolust. Kui üldiselt on huvi maksumärgi vastu kõrge, siis keskmisest mõnevõrra vähem jälgivad maksumärgi olemasolu alla 30-aastased ning Kirde-Eesti suurte linnade elanikud (vastavalt 68% ja 70% kange alkoholi ostjatest).

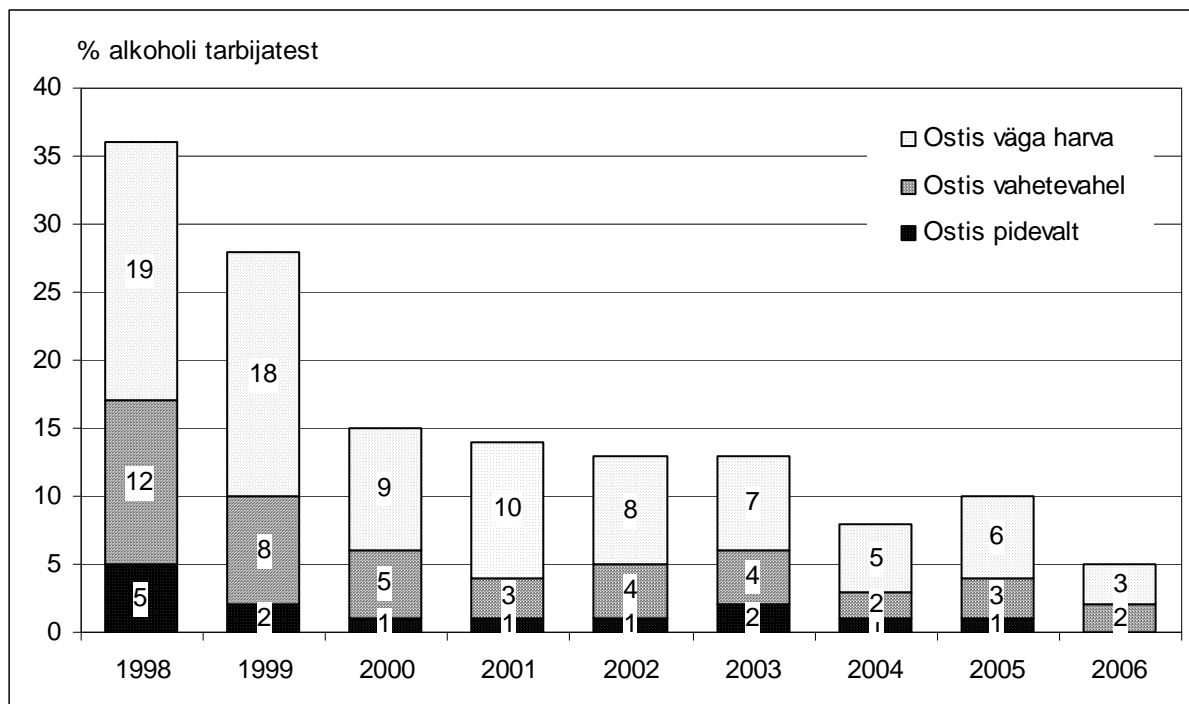
3.3. Illegaalse alkoholi tarbimine

Osa alkoholi tarbijaid eelistab osta legaalse alkoholi kõrval ka illegaalset või ei osta legaalset alkoholi üldse. Küsitlusel uuriti, mis on illegaalse alkoholi ostmise ajenditeks ning tulemustest järeldub, et sarnaselt varasematele aastatele on peapõhjuseks salaalkoholi odavam hind. Odavam hind on väga oluline 61%-le ning mõnevõrra oluline 30%-le illegaalse alkoholi ostjatele. Samas märkis iga teine illegaalse alkoholi ostja, et tähtis on ka see, et salaalkohol on tema jaoks kergesti kättesaadav.

Illegaalset alkoholi ostis 2006. aasta küsitlusandmetel 5% alkoholi tarbijatest, mis on varasemate aastatega võrreldes minimaalne näitaja. Tabelis 3.3 toodud aegreast on näha, et 2000ndatel on vähenenud nii illegaalse alkoholi ostjate üldine osakaal kui salaalkoholi ostmise sagedus. Joonisel 3.3 on jälgitav, kuidas aastate lõikes on toimunud muutused illegaalse alkoholi ostmise sageduse osas: illegaalse alkoholi ostjate osakaalu vähenemine on aset leidnud eelkõige nende arvel, kes ostsid illegaalset alkoholi harva, kuid märgatavalt on vähenenud ka vahetevahel ning pidevalt salaalkoholi ostnud inimeste osakaal.

Tabel 3.3. Illegaalse alkoholi ostmine (% alkoholi tarbijatest)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ostis pidevalt	5	2	1	1	1	2	1	1	0
Ostis vahetevahel	12	8	6	3	4	4	2	3	2
Ostis väga harva	19	18	11	10	8	7	5	6	3
Ei ostnud	64	72	82	86	87	87	92	90	95
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Joonis 3.3. Illegaalse alkoholi ostmine

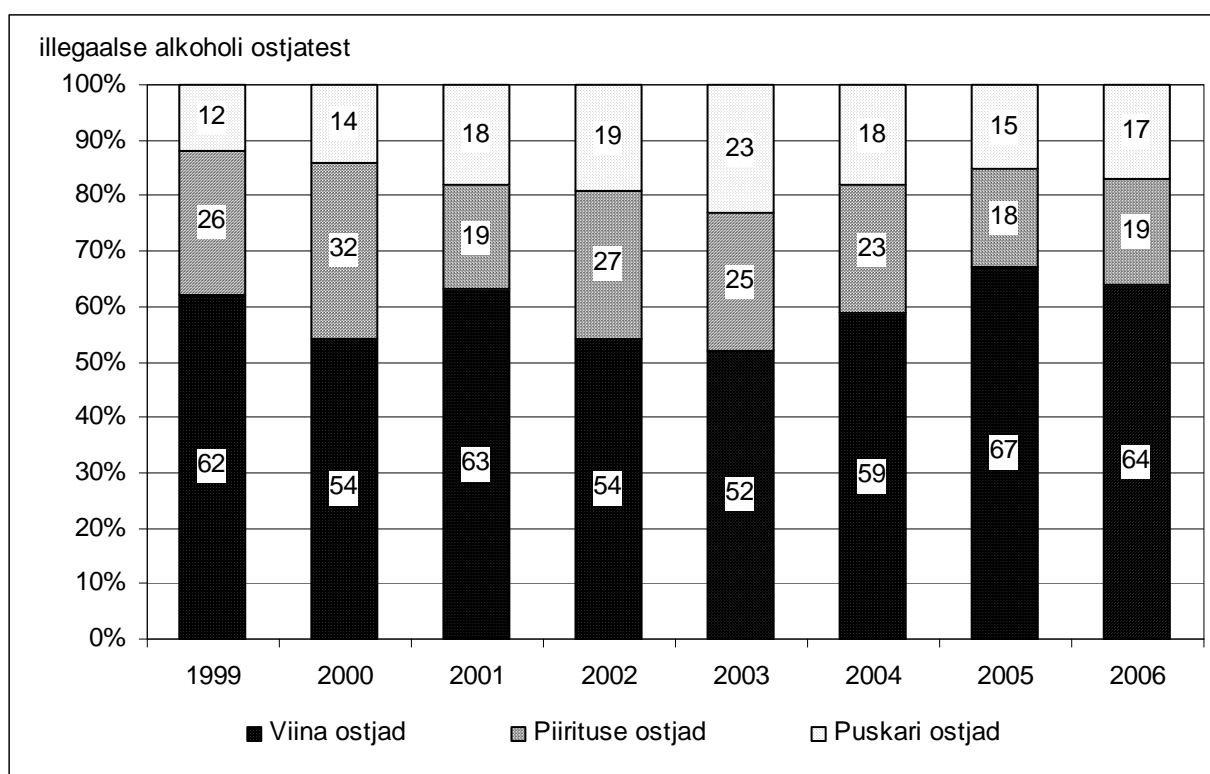
Nagu eelnevalt legaalse alkoholi tarbimise juures oli märgitud, järeldeb sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes, et kõige suurem on illegaalse alkoholi tarbijate osakaal hinnatundlike madalama sissetulekuga inimeste seas ning Kirde-Eesti elanike hulgas (mõlemas grupis ostis illegaalset alkoholi 17% alkoholi tarbijatest, täiendavalt vt lisa 2.1).

Enamasti ostavad illegaalse alkoholi ostjad salaalkoholi legaalsele alkoholile lisaks, seega on illegaalse alkoholi ostjate osakaalu kõrval oluline teada, milline on legaalse ja illegaalse alkoholi tarbimise vahetevahel, et selle abil omakorda välja selgitada tarbitud salaalkoholi maht. Illegaalse alkoholi ostjate endi hinnangutele tuginedes saab öelda, et 2006. aastal oli kogu nende poolt tarbitud kangest alkoholist keskmiselt 22% illegaalne (vt tabel 3.4). Võrreldes 1990ndate lõpuga on illegaalse alkoholi osakaal märgatavalt vähenenud ning ka 2005. aastaga võrreldes on keskmine näitaja langenud. Illegaalse alkoholi turuosa ja selle muutuste kohta on kokkuvõtlikud järeldused tehtud 4. peatükis.

Tabel 3.4. Illegaalse alkoholi tarbimise osakaal kangete alkoholsete jookide kogutarbimises (illegaalse alkoholi tarbijate hinnangute keskmine)

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
39%	25%	24%	21%	25%	29%	26%	22%

Sarnaselt 2005. aastale moodustasid ka 2006. aastal salaviina ostjad ligi 2/3 illegaalse alkoholi ostjatest. Joonisel 3.4 toodud illegaalse alkoholi ostjaskonna struktuuri järgi saab öelda, et illegaalse piirituse ostjaid oli 2006. aastal 19% ning puskari ostjaid 17% illegaalse alkoholi ostjatest. Lisaks märgiti vaba vastusena, et 2006. aastal on ostetud ka illegaalset viskit, brändit ning likööri. Siinkohal saab ära märkida ka illegaalse alkoholi ostjate ostukäitumise erinevuse, võrreldes sellega, mida eri salaalkoholi liikide leviku kohta arvavad Eesti elanikud üldiselt. Nimelt, eksperthinnangutest selgus, et elanike arvates on viina järel illegaalses kaubanduses teisel kohal puskar, kuid illegaalse alkoholi ostjate endi vastustest selgub, et salapiirituse ostjaid on puskari omadest mõnevõrra enam. Pikema perioodi kohta saab järeldada, et salaviin on olnud alates 1990ndate lõpust illegaalses kaubanduses prevaleeriv, illegaalse piirituse nii-öelda populaarsus on vähenenud ning puskari ostjate osakaal 2000ndate algusaastail suurenes ning perioodil 2004-2006 taas vähenes.

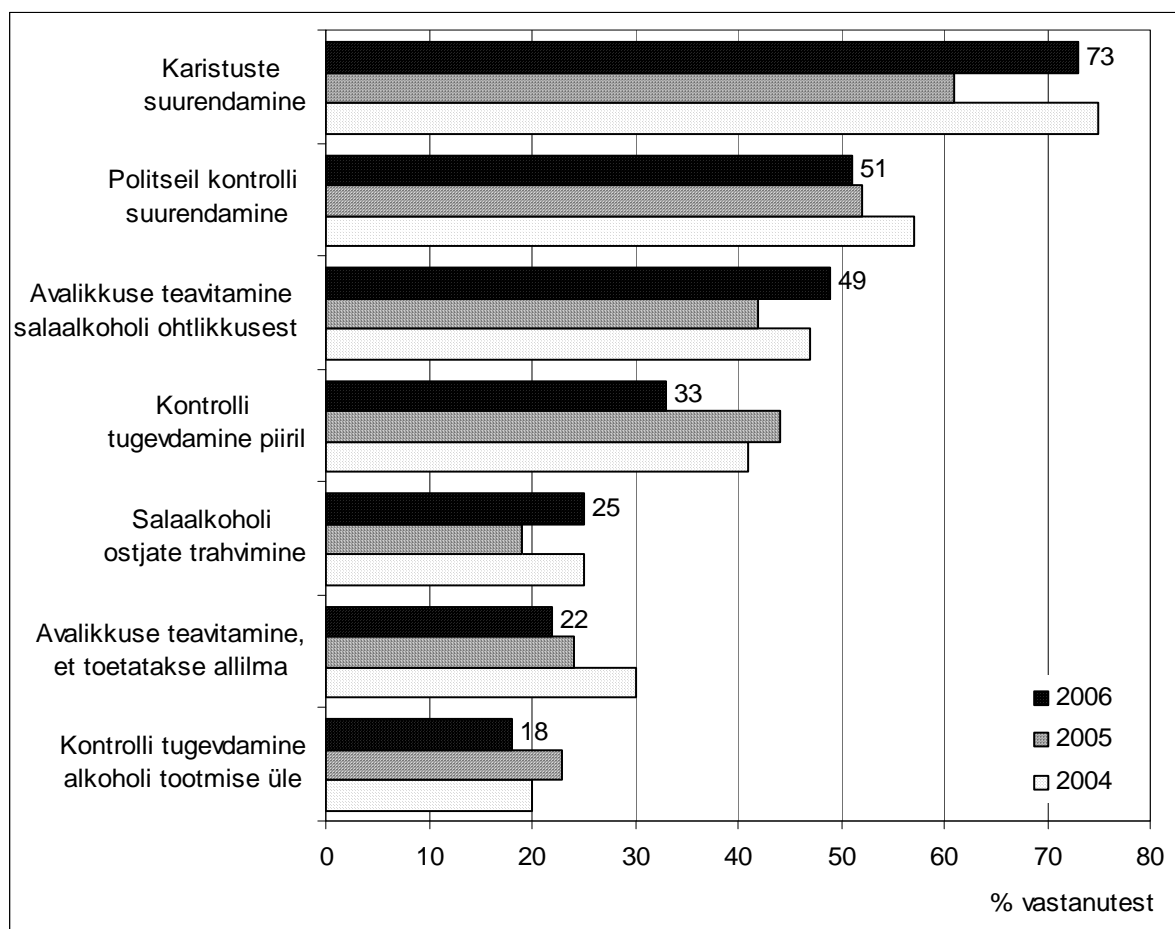

Joonis 3.4. Illegaalse alkoholi ostjaskonna struktuur

3.4. Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramise meetodid

Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramiseks on mitmeid meetmeid ning küsitlusel uuriti elanike arvamust, millised neist on nende arvates kõige efektiivsemad ning kas salakaubanduse takistamisega peaks riik üldse tegelema. Sarnaselt varasematele aastatele on elanike hinnangul salaalkoholi levikut ja tarbimist vaja riiklike meetmetega piirata, mis järeldub sellest, et vaid 1% vastanutest märkis küsitlusel, et mitte midagi ei tuleks teha.

Kõige efektiivsemaks salaturu vastu võitlemise meetmeks hindavad elanikud karistuste suurendamist illegaalse alkoholi tootjatele, vahendajatele ja müüjatele (vt joonis 3.5). Seda peeti kõige otstarbekamaks abinõuks ka 2004. ja 2005. aastal. Iga teise vastanu hinnangul oleks abi ka politsei poolt kontrolli suurendamisel ning avalikkuse ulatuslikumal teavitamisel, et salaalkoholi tarbimine võib kahjustada tervist. Lisaks politsei kontrollile märkis iga kolmas vastanu vajadust ka rangema piirikontrolli järele, samas 2005. aastaga võrreldes märgiti seda meetet vähem. Väiksem kasutegur on elanike hinnangul illegaalse alkoholi tarbijate trahvimisel, avalikkuse ulatuslikumal teavitamisel, et salaalkoholi ostmine toetab allilma, ning alkoholi tootmise kontrolli tugevdamisel.

Joonis 3.5. Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramise meetodid

Sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes saab välja tuua, et 2006. aastal pooldasid rangemaid karistusi teistest enam Kesk-Eesti inimesed, samuti märkisid nad keskmisest enam vajadust tõhusama politseipoolse kontrolli järele, seevastu vajadust laialdasema teavitustöö järele illegaalse alkoholi ohtlikkuse kohta tervisele nimetasid enim Lääne-Eesti elanikud. Sarnaselt 2005. aastale pooldati rangemat piirikontrolli enim Lõuna-Eesti elanike hulgas ning kõige vähem Kirde-Eestis. Peamise lisettepanekuna märgiti legaalse alkoholi hinna alandamist läbi aktsiisimaksu vähendamise.

4. ILLEGAALSE ALKOHOLI OSAKAAL KANGE ALKOHOLI TURUL

Illegaalse alkoholi osakaalu leidmiseks kange alkoholi (viina) üldises tarbimises on eelnevates peatükkides analüüsitud Eesti elanike eksperthinnanguid ning alkoholi tarbijate isiklikke kokkupuuteid illegaalse alkoholiga.

Erinevate meetodite kasutamisel on tulemused mõjutatud mitmetest teguritest. Eksperthinnanguid mõjutab nii inimeste endi käitumine, meedia kui ka asjaolu, et tegu on raskelt hinnatava probleemiga. Eksperthinnangutes hindavad inimesed elanikkonna üldist käitumist ning eksperthinnangud on enamasti ülehinnatud. Antud juhul on võimendavaks asjaoluks see, et illegaalse kauba tarbimine on halvustatav. Samal põhjusel on hinnang enda käitumisele üldjuhul alahinnatud. Inimesed püüavad vähendada ning varjata oma alkoholi tarbimise näitajaid (sh illegaalse alkoholi). Seejuures ei pruugi see olla alati tahtlik, enda käitumist püütakse alateadlikult näidata heast küljest ja paremana, kui see tegelikult on.

Kuna illegaalne alkohol on kange alkoholist peamiseks alternatiiviks viinale, siis saab illegaalse alkoholi turuosa väljendada viinaturu suhtes. **EKI hinnangul moodustas 2006. aastal illegaalne alkohol 15-20% viina siseturumahust.** Varasemate aastate hinnangud ning illegaalse alkoholi turgu iseloomustavad näitajad on toodud tabelis 4.1.

Tabel 4.1. Alkoholi illegaalse kaubanduse maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Näitaja	Ühik	1999 ³	2000 ³	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Illegaalse kaubanduse osakaal siseturul	%	44	38	30-35	25-30	25-30	20-25	20-25	15-20
Illegaalse kaubanduse keskmine maht	tuh dal	374	349	288	298	349	260	241	165-234
	mln kr	191	166	154	189	210	188	159	109-154
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mln kr	217	202	149	152	178	151	126	100
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mln kr	73	66	51	57	65	61	47	38

³ Eestis legaalselt soetatud ja reisijate poolt riigist välja viidud alkoholi statistika puudumise tõttu võivad illegaalse turu maht ja maksukaotused olla ülehinnatud välismaaga seotud ostude osakaalu võrra legaalsest alkoholiturust.

Illegaalse alkoholi turumahu väljaselgitamiseks on uurimistöös kasutatud legaalse viina müüki siseturule, millest on maha arvatud turistide poolt ostetud viina kogused (nii Eestist kaasa viimiseks ostetud kui Eestis tarbitud kogused). 2006. aastal müüdi Eestis legaalselt 12,8 miljonit liitrit viina, millest turistide ostud moodustasid 3,45 miljonit liitrit. Võttes aluseks, et hinnanguliselt 15-20% viina siseturumahust oli illegaalne⁴, siis müüdi 2006. aastal 1,7-2,3 miljonit liitrit illegaalset alkoholi, mille käive jäi vahemikku 109-154 miljonit krooni.

Võrreldes 2006. aasta näitajaid pikema perioodiga, saab järeldada, et illegaalse alkoholi osakaal on 2000ndatel järk-järgult vähenenud. Siinkohal on mõju avaldanud elanike ostujõu suurenemine, legaalse alkoholi suhteliselt stabiilsena püsinud hinnad, madalama hinnaklassi viinamarkide müügile tulemine ning alates 2006. aastast aitab turu legaliseerumisele kaasa ka kange alkoholi maksumärgistamine.

Riigile põhjustab illegaalne kaubandus maksutulukaotuse, mis väljendub saamata jäävas aktsiisis ja käibemaksus. Kui illegaalselt müüdud alkoholilt oleks tasutud vastavad maksud, siis oleks 2006. aasta riigieelarvesse täiendavalt laekunud ca 138 miljonit krooni⁵. Võrdluseks saab välja tuua, et kangelt alkoholilt laekus 2006. aastal riigieelarvesse aktsiisi 1,44 miljardit krooni.

⁴ Elanike poolt teadlikult tehtud illegaalsed ostud, uuringus ei kajastu illegaalne kaubandus, milles tarbija osales enda teadmata.

⁵ Laekumata maksusummade arvestuse aluseks on võetud illegaalse alkoholituru osakaalu vahemikhinnangu alampiir.

KOKKUVÕTE

Alkoholi ostmisel eelistab enamus tarbijaid legaalset alkoholi, samas ostab 5% täiskasvanud alkoholi tarbijatest ka illegaalset alkoholi. Varasemate aastatega võrreldes on illegaalse alkoholi ostjate osakaal järk-järgult vähenenud, näiteks 1990ndate lõpus ostis iga kolmas alkoholi tarbija salaalkoholi. Illegaalse alkoholi ostmise peamiseks ajendiks on olnud odavam hind, 2006. aastal maksis legaalne madalama hinnaklassi Eesti viin 1,7 korda rohkem kui salaviin. Sellest tulenevalt on salaalkoholi tarbijate osakaal kõrgem madalama sissetulekuga inimeste hulgas. Piirkondlikult on salaalkoholi tarbijaid enim Kirde-Eestis.

Peamiselt ostetakse illegaalset alkoholi müüja kodust, 2006. aasta küsitlusel märkis seda iga teine illegaalse alkoholi ostja. Seejuures on vähenenud elanikele teadaolevate müügikohtade arv: kui 2004. ja 2005. aastal teadis mõnda pidevalt tegutsevat salaalkoholi müügikohta või müüjat iga neljas vastanu, siis 2006. aastal iga viies vastanu. Salaalkoholi ostjaid teadis oma tutvusringkonnas olevat 27% vastanutest, mida on samuti vähem kui varasematel aastatel.

Illegaalse alkoholi hulgas on kõige enam levinud viin, seetõttu saab salaalkoholi osakaalu väljendada viinaturu suhtes. EKI hinnangul moodustas illegaalne alkohol 2006. aastal 15-20% viina siseturumahust. See tähendab, et ebaseaduslikult müüdi 1,7-2,3 miljonit liitrit alkoholi, mille rahaline käive oli 109-154 miljonit krooni. Illegaalse kaubanduse tõttu oli riigile tekitatud maksutulukaotus hinnanguliselt ca 138 miljonit krooni. Võrreldes 2006. aastaga, on alkoholi illegaalse kaubanduse maht vähenenud.

Elanike hinnangul on kõige efektiivsemaks alkoholi illegaalse kaubanduse vähendamise meetmeks karistuste karmistamine salaalkoholi tootjatele, vahendajatele ja müüjatele. Oluliseks hinnatakse ka kontrolli politsei poolt ning piiril, samuti avalikkuse teavitamistööd salaalkoholi tarbimise mõjudest ja kahjustest.

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED

SALAALKOHOLI KAUBANDUS EESTIS

KAS TEIE TUTVUSRINGKONNAS ON INIMESI, KES OSTAVAD SALAALKOHOLI?
(% vastanutest)

Jah, tean paljusid	4
Jah, tean mõnesid	23
Ei tea kedagi	62
Ei oska öelda	11

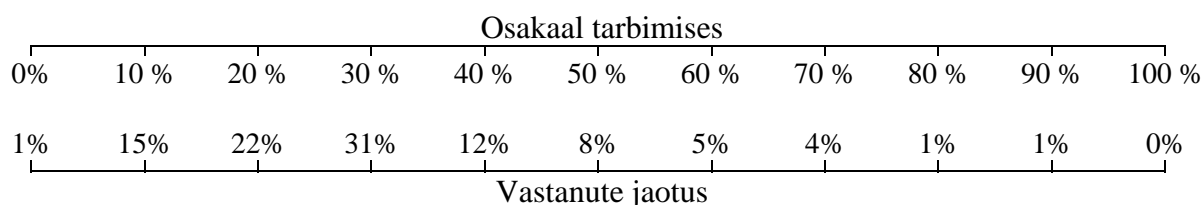
MILLINE ALKOHOL ON TEIE ARVATES SALAKAUBANDUSES PRAEGU
ENIM LEVINUD? (vastanute hinnangute pingerida)

Viin: 1. kohal

Puskar: 2. kohal

Piiritus: 3. kohal

KUI SUUREKS TE HINDATE SALAALKOHOLI (viina, piirituse, puskari) OSA EESTI
ELANIKE ÜLDISES KANGE ALKOHOLI TARBIMISES?

MILLISED ON TEIE ARVATES SALAALKOHOLI PEAMISED MÜÜGIKOHAD?
(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

Käest kätte (tänaval)	32
Turgudel	26
Kauplustes, kioskites	11
Baarides, restoranides	6
Müüja kodus	66
Mujal	1
Ei oska öelda	18

KAS TEIE ISIKLIKULT TEATE MÕNDA PIDEVALT TEGUTSEVAT SALAALKOHOLI
MÜÜGIKOHTA VÕI MÜÜJAT? (% vastanutest)

Jah	20
Ei	80

KUST OLETE SAANUD SALAALKOHOLI KAUBANDUSE KOHTA INFORMATSIOONI?
(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

Oma kogemusest (olen müümist näinud või ise ostnud)	14
Sugulaste, sõprade, tuttavate käest kuulnud	48
Meediat saanud (TV, raadio, ajalehed, ajakirjad, Internet)	46
Mujalt	1
Ei oska öelda	12

MIDA TULEKS TEIE HINNANGUL TEHA SALAALKOHOLIGA VÕITLEMISEKS?

(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

Suurendada karistusi salaalkoholi tootjatele, vahendajatele ja müüjatele	73
Trahvida salaalkoholi ostjaid	25
Politseil suurendada kontrolli	51
Tugevdada kontrolli alkoholi tootmise üle	18
Tugevdada kontrolli piiril	33
Rohkem selgitada avalikkusele salaalkoholi ohtlikkust tervisele	49
Rohkem selgitada avalikkusele, et salaalkoholi ostmisega toetatakse allilma	22
Muu	5
Mitte midagi ei tuleks teha	1

KOKKUPUUTED SALAALKOHOLIGA

KAS TEIE JÄLGITE KANGET ALKOHOLI OSTES RIIKLIKU MAKSUMÄRGI OLEMASOLU PUDELIL (müügipakendil)? (% alkoholi tarbijatest)

Jah, see on minu jaoks oluline	63
Ei, see pole minu jaoks oluline	19
Ma ei osta kanget alkoholi	18

KAS TE ISE OLETE 2006. AASTAL OSTNUD SALAALKOHOLI? (% alkoholi tarbijatest)

Ei ole ostnud	95
Ostsin väga harva	3
Ostsin vahetevahel	2
Ostsin pidevalt	0

KUI TE EI OSTNUD 2006. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% legaalse alkoholi eelistajatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Majanduslik olukord võimaldab osta legaalset alkoholi	50	25	20	5
Pean endast lugu ja põhimõtteliselt ei osta salaalkoholi	90	6	3	1
Minu sõprusringkond suhtuks sellesse halvustavalt	37	21	32	10
Salaalkoholi pole kerge saada	7	8	48	37
Salaalkohol on tervisele ohtlik	91	4	2	3
Salaalkoholi kvaliteet on halb	82	5	4	9
Salaalkoholi ostmisega rikuksin seadust	47	25	21	7
Salaalkoholi ostmisega toetaksin allilma	50	22	16	12
Muu	2			

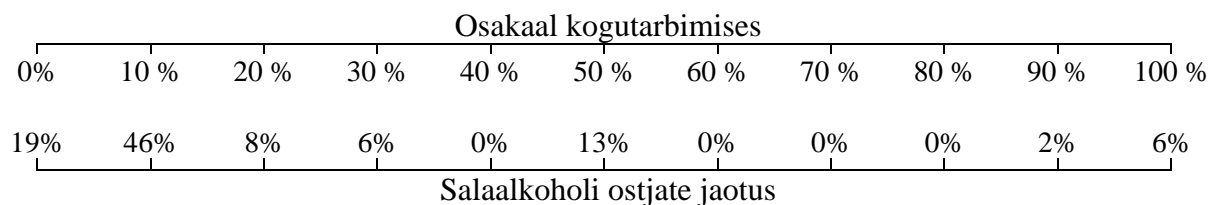
KUI TE OSTSITE 2006. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% salaalkoholi ostjatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Salaalkohol on odavam	61	30	5	4
Salaalkohol on minu jaoks kergesti kättesaadav	10	43	36	11
Muu	7			

KUI TE OSTSITE 2006. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS MIDA KONKREETSELT?
(% salaalkoholi ostjatest, märgitud mitu vastust)

Viina	65
Piiritust	19
Puskarit	17
Muud	/märgitud viskit, brändit, likööri/

MILLISE OSA MOODUSTAS SALAALKOHOL TEIE KANGE ALKOHOLI KOGUTARBIMISEST 2006. AASTA NOVEMBRIS?

KUST TE TAVALISELT SALAALKOHOLI OSTATE?
(% salaalkoholi ostjatest, märgitud mitu vastust)

Käest kätte (tänavalt)	23
Turult	4
Kauplustest, kioskitest	2
Baaridest, restoranidest	4
Müüja kodust	49
Mujalt	8

MILLISE HINNAGA TE OSTSITE VIIMATI SALAALKOHOLI?

Viin	0,5 l pudel	keskmiselt 33 krooni
Piiritus	1,0 l pudel	keskmiselt 93 krooni
Puskar	0,5 l pudel	keskmiselt 24 krooni

KUIDAS ON TEIE JAOKS MUUTUNUD SALAALKOHOLI KÄTTESAADAVUS 2006. AASTA JOOKSUL? (% salaalkoholi ostjatest)

Muutus kergemaks	4
Jäi samaks	73
Muutus raskemaks	13
Ei oska öelda	10

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAO TUSED SOTSIAAL-DEMOGRAAFILISTE GRU PPIDE LÕIKES

Illegaalse alkoholi ostmine 2006. aastal

(% alkoholi tarbijatest)

		Ei otnud	Ostis väga harva	Ostis vahetevahel	Ostis pidevalt
Keskmiselt		95	3	2	0
Regioon	Põhja-Eesti	98	1	1	0
	Kesk-Eesti	100	0	0	0
	Kirde-Eesti	83	12	5	0
	Lääne-Eesti	100	0	0	0
	Lõuna-Eesti	94	5	1	0
Elukoht	Tallinn	98	1	1	0
	suured linnad	89	8	3	0
	väikelinnad	91	5	3	1
	maa-asulad	98	1	1	0
Rahvus	eestlased	97	2	1	0
	mitte-eestlased	90	6	4	0
Vanus	18 - 29 aastased	97	2	1	0
	30 - 49 aastased	94	4	2	0
	50 - 64 aastased	93	5	2	0
	65 - 74 aastased	95	2	2	1
Sugu	naised	98	1	1	0
	mehed	92	6	2	0
Haridus	alg-, põhiharidus	93	5	2	0
	keskharidus	94	4	2	0
	kõrgharidus	99	1	0	0
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	alla 2001 kr	83	10	7	0
	2001- 4000 kr	93	5	2	0
	4001- 6000 kr	97	3	0	0
	6001- 8000 kr	98	2	0	0
	üle 8000 kr	99	1	0	0

Pidevalt tegutseva illegaalse alkoholi müügikoha/ müüja teadmine
(% vastanutest)

		Jah	Ei
Keskmiselt		20	80
Regioon	Põhja-Eesti	12	88
	Kesk-Eesti	20	80
	Kirde-Eesti	44	56
	Lääne-Eesti	8	92
	Lõuna-Eesti	24	76
Elukoht	Tallinn	9	91
	suured linnad	28	72
	väikelinnad	23	77
	maa-asulad	23	77
Rahvus	eestlased	17	83
	mitte-eestlased	27	73
Vanus	18 - 29 aastased	15	85
	30 - 49 aastased	23	77
	50 - 64 aastased	22	78
	65 - 74 aastased	18	82
Sugu	naised	18	82
	mehed	22	78
Haridus	alg-, põhiharidus	23	77
	keskharidus	23	77
	kõrgharidus	13	87
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	alla 2001 kr	29	71
	2001- 4000 kr	25	75
	4001- 6000 kr	16	84
	6001- 8000 kr	17	83
	üle 8000 kr	15	85

KÜSITLETUD KOGUMI ISELOOMUSTUS

Uurimistöö tugineb 972 Eesti elaniku kirjalikule küsitlusele (teostatud 2006. a detsembris). Küsitletud kuuluvad EKI tarbijate paneeli koosseisu ning esindavad läbilõiget Eesti elanikest regiooni, elukoha, rahvuse, vanuse (18-74 eluaastat), soo, hariduse ja netosissetuleku (leibkonnaliikme kohta kuus) osas alljärgnevalt. Representatiivsuse tagamiseks on tulemused kaalutud vanuse, soo, rahvuse ja regiooni järgi.

Regiooni järgi⁶:

Põhja-Eesti	42%
Kesk-Eesti	9%
Kirde-Eesti	17%
Lääne-Eesti	10%
Lõuna-Eesti	22%

Elukoha järgi:

Tallinn	30%
suured linnad	22%
väikelinnad	18%
maa-asulad	30%

Rahvuse järgi:

eestlased	69%
mitte-eestlased	31%

Vanuse järgi:

18 - 29 aastased	25%
30 - 49 aastased	38%
50 - 64 aastased	24%
65 - 74 aastased	13%

Soo järgi:

naised	52%
mehed	48%

Hariduse järgi:

alg- ja põhiharidus	12%
keskharidus (k.a keskeriharidus)	59%
kõrgharidus (k.a magister, doktor)	29%

Netosissetuleku järgi

(leibkonnaliikme kohta kuus):

alla 2001 kr	6%
2001- 4000 kr	38%
4001- 6000 kr	26%
6001- 8000 kr	14%
üle 8000 kr	16%

⁶ Vabariigi Valitsuse 3. aprilli 2001. aasta määrusega nr 126 kinnitatud Eesti piirkondlike üksuste statistilise klassifikaatori 3. tasemel esitatud maakondade grupid:

Põhja-Eesti: Harju maakond (sh Tallinn)

Kesk-Eesti: Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond

Kirde-Eesti: Ida-Viru maakond

Lääne-Eesti: Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond

Lõuna-Eesti: Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond